

BİBLİYOGRAFYA:

Kâmus Tercümesi, "neseb" md.; *Müsned*, II, 374; V, 411; Müslim, "Cenâ'iz", 29; Müerric b. Amr es-Sedûsî, *Kitâbü Hâzî min nesebi Kureys* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1960, nâşirin önsözü, s. 5-23; İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüsse'ttâr), nâşirin önsözü, s. 3-59; a.mlf., a.e. (Nâcî), nâşirin önsözü, s. 5-11; a.mlf., *Nesebü Me'ad ve'l-Yemeni'l-kübrâ* (nşr. Nâcî Hasan), Beyrut 1988, nâşirin önsözü, I, 7-13; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'n-Neseb* (nşr. Meryem M. Hayrûddir), Beyrut 1410/1989, nâşirin önsözü, s. 11-194; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 318-325; II, 323-324; a.mlf., *Kitâbü'l-Hayevân*, III, 209-210; Zübeyr b. Bekkâr, *Cemheretü nesebi Kureys* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1381, nâşirin önsözü, s. 3-72; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 534-540; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire 1348, s. 137-173; Hemdânî, *el-İktîl* (nşr. M. Ali el-Ekvâ v.dğr.), Kahire 1383/1963, I, 70-71, 111, 119; İbn Hazm, *Cemhere*, nâşirin önsözü, s. 5-18; Kal-kaşendî, *Nihâyetü'l-ereb ft ma'rifeti ensâbi'l-'Arab* (nşr. İbrâhîm el-Ebyârî), Kahire 1959, s. 6-19; İbn Haldûn, *Mukaddime* (trc. Süleyman Uludağ), I, 430-435, 437-444; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*, X, 280; *Keşfü'z-zunûn*, I, 178-179; Âlûsî, *Bulûgu'l-ereb* (nşr. M. Behce el-Eserî), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye), III, 182-210; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş ft neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 39-48; a.mlf., "Kütübü'l-ensâb ve târihu'l-Cezîretî'l-'Arabîyye", *Dirâsâtü târihi'l-Cezîretî'l-'Arabîyye*, Riyad 1979, I, 129-141; Brockelmann, *GAL*, I, 145; *Suppl.*, I, 211-212; W. Caskel, *Gamharat*, Leiden 1966, I, 19-80; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, IV, 514-517; VIII, 329-334; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/2, s. 11-19, 27-63; M. Câsim el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzürî 'ani'l-üsreti'l-'Umeviyye ft Ensâbi'l-eşrâf*, Mekke 1407/1986, I, 71-113; Bekir Ebû Zeyd, *Tabakâtü'n-nessâbîn*, Riyad 1407/1987; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye* (Özel), III, 51, 112-115; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe* (Özbek), s. 250-253; Ahmet Önkâl, "Araplarda Ensâb İlmî ve İslâm Tarihî Açısından Önemi", *Sû İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, Konya 1990, s. 117-131; IV (1991), s. 55-72; İhsân en-Nas, "Kütübü'l-ensâbi'l-'Arabîyye", *MMLADm*, LXIV (1989), s. 539-580; LXV/3 (1990), s. 387-412; LXVI/3 (1991), s. 403-429; LXVII/2 (1992), s. 195-224; LXVIII/1 (1993), s. 3-58; LXVIII/3 (1993), s. 387-398; LXVIII/4 (1993), s. 579-593; *el-Şamûsü'l-İslâmî*, I, 198-199; F. Rosenthal, "Nasab", *El²* (Fr.), VII, 967-969; Nihad M. Çetin, "Ahhâr", *DİA*, I, 486-489; Ali Osman Ateş, "Dimyâtî, Abdülmün'im b. Halef", a.e., IX, 312.

MUSTAFA FAYDA

el-ENSÂB

(الأنساب)

Sem'ânî'nin

(ö. 562/1167)

nisbeleri esas alarak yazdığı
biyografik eseri

(bk. SEM'ÂNÎ, Abdülkerim b. Muhammed).

ENSÂBÜ'L-İ-ŞRÂF

(أنساب الأشراف)

Belâzürî'nin

(ö. 279/892-93)

ensâb ve tabakat esasına göre
yazdığı İslâm tarihine dair
meşhur eseri.

Belâzürî'nin zamanımıza intikal eden iki eserinden biri olan *Ensâbü'l-eşrâf* Câhiliye devri, Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyeti, Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler'in ilk dönemi için önemli bir kaynaktır. Eserden bahseden veya iktibasta bulunan kaynaklarda *en-Neseb*, *el-Ahhâr* ve *l-ensâb*, *Cümelü nesebi'l-eşrâf*, *et-Târihu'l-meşhûr*, *Ensâbü'l-eşrâf* ve *ahhârühüm*, *Târihu'l-eşrâf*, *el-İstikşâ fi'l-ensâb* ve *l-ahbâr* gibi adlarla anılan eser *ensâb** esasına göre kaleme alınmıştır. Hz. Ömer'in kurduğu divan teşkilâtındaki sıralamaya göre Arap kabileleri Hz. Peygamber'in mensup olduğu Benî Hâşim'den başlayarak sıralanır, ona nesep bakımından en yakın olan Benî Ümeyye ve Kureys'in diğer kollarıyla devam edilir. Devlet arşivine hâkim olan bu anlayış *ensâb* ve *tabakat* kitaplarında da aynen muhafaza edilmiştir. Nesep konusunda günümüze intikal eden en hacimli eser olan *Cemheretü'l-ensâb*'in müellifi İbnü'l-Kelbî ile İbn Sa'd ve Halife b. Hayyât da *eş-Tabakât* adlı eserlerinde bu sıralamayı takip etmişlerdir. Belâzürî, bazı ilâve ve açıklamalar dışında Hz. Peygamber'in soyunu İbnü'l-Kelbî'nin eserinden aynen almış, diğer bölümlerinde de aynı çerçeveyi muhafaza etmiştir.

Belâzürî, eserin adında geçen "eşrâf" kelimesiyle bugün anlaşıldığı gibi Ehl-i beyt mensuplarını değil kavmi arasında ileri gelen meşhur şahsiyetleri kasteder. Esasen Belâzürî ve ondan önceki müellifler zamanında eşrâf, Hz. Ali - Hz. Fâtıma'nın soyundan gelenlere has bir terim olarak kullanılmıyordu. Kelimenin bu son anlamı IV. (X.) yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. Müellif idarî, fikrî ve edebî sahalarda temayüz eden herkese eserinde yer vermek suretiyle eşrâf kavramının sınırlarını genişletmiştir. Eşrâf ifadesiyle Belâzürî'nin eserini aynı zamanda bir tabakat (hal tercümesi) kitabı olarak düşündüğü anlaşılmaktadır. Nitekim müellif eseri hem *ensâb* hem *tabakat* kitabı gibi yazmayı planlamıştır.

Eserine Hz. Peygamber'in hayatını anlatarak başlayan Belâzürî onun nesebini ele almak için Hz. Nüh'tan itibaren Araplar'ın soyuna, oradan Resûl-i Ekrem'in büyük ceddi Adnân'a, oradan da sırayla dedelerine kadar inerek onların kısaca şahsiyetleri ve çocukları hakkında bilgi verir, daha sonra da Hz. Peygamber'in doğumuna temas eder. Eserin siyer kısmı, Resûl-i Ekrem'in vefatı ve Ebû Bekir'in halife seçildiği Sakîfe olayı anlatıldıktan sonra Ebû Bekir, Ömer, Ali, Hasân b. Sâbit ve Hz. Peygamber'in halası Safiyye bint Abdülmuttalib'in Resûl-i Ekrem'in ölümü üzerine söyledikleri merisyelerden verilen örneklerle sona erer. *Ensâbü'l-eşrâf*'in bu bölümü Muhammed Hamîdullah tarafından neşredilmiştir (Kahire 1959).

Siyyerden sonra tekrar Hz. Peygamber'in nesebine dönen Belâzürî Resûlullah'ın amcalarından ve onların çocuklarından bahseder. Önce öz amcası olan Ebû Tâlib ile oğlu Ali'yi, daha sonra onun çocukları ve torunlarını ele alır. Bu kısmın ilk bölümü Hz. Ali'nin şehid edilmesiyle, ikinci bölümü Muhammed b. Hanefiyye'nin hal tercümesiyle sona erer. Eserin bu kısmı Muhammed Bâkir el-Mahmûdî tarafından iki cilt olarak yayımlanmıştır (Beyrut 1974-1977).

Ensâbü'l-eşrâf'in Hz. Peygamber'in diğer amcası Abbas ve çocuklarına yani Abbâsîler'e ait kısmında Mansûr zamanına (754-775) kadarki tarihî gelişmelere genişçe yer veren Belâzürî, Mehdî - Billâh (775-785) ve Hârûnürreşid (786-809) dönemlerini oldukça kısa anlatmış, daha sonraki Abbâsî halifelerine yer vermediği gibi kendi yaşadığı devri de yazmamıştır. Bu durum, Belâzürî'nin, çağdaşı olduğu Abbâsî halifelerini ve içinde yaşadığı olayları yazmak istemediği şeklinde yorumlanabilir. Eserin Abbâsîler'e ait kısmı Abdülazîz ed-Dürî tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1398/1978). Zeyd b. Ali b. Hüseyin'in hal tercümesini ihtiva eden kısmı ise hem Mahmûdî hem de Dürî tarafından atlanmıştır.

Emevîler'e ayırdığı bölüme Emevîler'in ceddi Abdüşems b. Abdümenâf ve oğlu Ümeyye'yi anlatarak başlayan Belâzürî bu kabile mensuplarına geniş yer vermiştir. Emevîler'in önce Süfyânîler, sonra da Mervânîler kolunu ele alan müellif bu dönemdeki Hâricî hareketlerine büyük önem vermiş, Emevî halifelerini anlatırken "el-Havâric fî ahdihi" başlığı altında bu zümrenin çıkardığı isyanlara

ve sebep olduğu çeşitli olaylara bilhas-sa temas etmiştir. Belâzürî, Emevî halifelerinden en fazla Abdülmelik b. Mervân'a yer ayırmıştır (yazma nüshada 271 sayfa). Bu onun Hz. Peygamber'in siyere ayırdığı kısımdan (240 sayfa) daha fazladır. Kaynaklarına sahip olmadığından veya Abbâsîler'in kendilerini düşman olarak gördüklerinden olsa gerek müellif Endülüs Emevîleri'ne kitabında hiç yer vermemiştir.

Ensâbü'l-İ-şrâf'ın bilinen eksiksiz tek yazma nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Reisülküttâb, nr. 597-598, I, 1196 sayfa; II, 1268 sayfa). Ayrıca Berlin'de Staatsbibliothek'te, San'a'da Mektebetü Celâleti'l-Melik'te, Paris'te Bibliothèque Nationale'de eksik nüshaları vardır. Kahire'de Dârü'l-kütübü'l-Misriyye'de de Süleymaniye nüshasının bir kopyası mevcuttur (GAL Suppl., I, 216; Hamîdullah, s. 197-198; GAS, I, 320). Abdülazîz ed-Dürî, haklarında fazla bilgi vermeden *Ensâbü'l-İ-şrâf*'ın Fas'ta üç ayrı yeni nüshasının bulunduğunu zikreder (*Ensâbü'l-İ-şrâf* [İnş. Abdülazîz ed-Dürî], nâşirin mukaddimesi, III, s. 1 - ۴). Bu nüshalardan biri Rabat'ta el-Mektebetü'l-âmm'e'de, biri eksik olan diğer ikisi de el-Hizânetü'l-Melekiyye'dedir. *Ensâbü'l-İ-şrâf*'ın Emevîler'e ait kısmının bazı bölümleri yayımlanmıştır. Yarısından fazlasını teşkil eden kısmın neşir çalışmalarına Abdülazîz ed-Dürî'nin başkanlığında Amman'da devam edilmektedir. Eserin Abdüşemsoğulları (Benî Ümeyye) kısmı Max Schloessinger (I, 818-917 arası, Kudüs 1938; I, 689-818 arası, Kudüs 1971) ve İhsan Abbas (Beyrut 1400/1979, I, 689-986 arası) tarafından Muâviye b. Ebû Süfyan kısmı *Il Califfo Mu'awiya I secondo il Kitab ansâb al-ashraf tradotto e annotato* adıyla Levi Della Vida tarafından İtalyanca tercümesiyle birlikte (Roma 1938), Hz. Osman'dan Abdullah b. Zübeyr'e kadar gelen kısım S. D. F. Goitein tarafından (Kudüs 1936, I, 918-1124 arası), Mus'ab b. Zübeyr-Abdülmelik devri de W. Ahlwardt tarafından (Leipzig 1883, I, 1110-1196; II, 1-27 arası) neşredilmiştir.

Benî Ümeyye'den sonra Kureys kabilesinin diğer kollarına ayrı ayrı yer veren Belâzürî ardından Kinâneoğulları'na ve Kayslılar'a geçmiş, ancak Sakif kabilesine ayırdığı bölümü tamamlayamadan vefat etmiştir. Belâzürî eserine bir mukaddime yazmamıştır. Esasen onun ya-

şadığı çağda kaleme alınmış birçok eserde mukaddime bulunmadığı bilinmektedir. *Ensâbü'l-İ-şrâf*'a Cemâleddin İbnü'l-Kıftî (ö. 646/1248) *ez-Zeyl 'alâ Ensâbi'l-Belâzürî* adıyla bir zeyil yazmıştır.

Ensâbü'l-İ-şrâf tabakat, ensâb ve ahbâr üslûplarının birleştirilmesi suretiyle teşekkül etmiştir. Müellif bir halifenin dönemine ait olayları ele alırken tarihçilerin ve tabakat müelliflerinin takip ettiği usule de bağlı kalmaya çalışmış ve böylece geniş ufuklu bir tarihçi olduğunu ispat etmiştir. Kendisinden önce eser veren Urve, Zührî, İbn İshak, Vâkidî gibi siyer ve meğâzî âlimlerinden; Ebû Mihnef, Avâne b. Hakem, Medâinî ve Heysem b. Adî gibi tarihçilerden; İbn Sa'd, Halife b. Hayyât gibi tabakat müelliflerinden; İbnü'l-Kelbî, Ebû'l-Yakzân Sühaym, Mus'ab ez-Zübeyrî ve Zübeyr b. Bekkâr gibi ensâb âlimlerinden faydalanmış, birçoğu zamanımıza intikal etmemiş olan kaynaklardaki bazı haber ve rivayetlerin bugüne ulaşmasını sağlamıştır. Ayrıca çeşitli bölgelerde, bilhas-sa Irak, Suriye şehirlerinde ve Medine'deki âlimlerden derlediği şifahî rivayet ve bilgileri nakletmiştir. Abbâsî halifelerinin sarayında katıldığı ilmi ve edebî sohbetlerden de pek çok bilgi elde etme imkânı bulmuştur.

Ensâbü'l-İ-şrâf, olayları tarih sırasına göre anlatmaması bakımından tarih kitaplarından, halifelerle ilgili kısa bir nesep bilgisi ve hal tercümesi vermekle yetinmeyip dönemlerini geniş bir şekilde ve başka şahsiyetlerin faaliyetlerine de temas ederek anlatması bakımından da nesep kitaplarından ayrılır. Belâzürî, günümüze ulaşan diğer eseri *Fütûhu'l-büldân*'da olduğu gibi bu eserinde de orijinal bir plan çerçevesinde tarih, tabakat, edebiyat ve ensâb kitaplarının üslûplarını mezcetmiştir. *Ensâb*'da diğer İslâm tarihi kaynaklarında görüldüğü gibi çeşitli şairlere ait şiirlere de yer veren Belâzürî, bu manzumeler dolayısıyla da dikkati çekmektedir.

Zengin kaynaklara sahip olan Belâzürî rivayetleri eserine alma, tarih verme ve rakamları kullanma konusunda çok dikkatli hareket etmiştir. Ancak eserini kronolojik değil nesep seçerelerine göre kaleme aldığından meselâ Muâviye'yi Hz. Osman'dan önce, Hz. Ömer'i de Adî kabilesi içerisinde daha sonra ele almak mecburiyetinde kalmıştır. Muel-

lif bir halife hakkında bilgi verirken o devirdeki siyasî, askerî ve dinî gelişmelere geniş yer ayırmıştır. Bu bakımdan eser siyasî açıdan olduğu kadar içtimai, iktisadî, edebî yönleriyle de değerli bir kaynaktır. Ensâba ait bilgileri İbnü'l-Kelbî'den alan müellif şahıs yahut kabilelerin nesebini verirken sened zikretmemiştir. Yazılı veya sözlü kaynaklardan alıp "kâle" (dedi ki) ifadesiyle kaydettiği haberler onun en sağlam saydığı rivayetlerdir. Daha çok yazılı kaynaklardan aldığı bilgiler için "yurvâ an" veya "ruviye an" (rivayet olunduğuna göre), sözlü kaynaklardan aldığı bilgiler için de "zekere" (zikretti) ifadelerini kullanır. Belâzürî, çağdaşı olan ve olmayan kişilerden rivayet alırken mümkün olduğunca isnadı kullanmaya çalışmıştır. Semâ* kayıtları ve icâzetine riayet etmekle birlikte kaynağını zikretmeden yer verdiği rivayetler de vardır. Ayrıca bazı rivayetleri kısaltmış, birçoğunu da bir haber haline getirmek üzere birleştirmiştir.

Zikrettiği rivayetler arasında tercihte bulunmasıyla meşhur olan Belâzürî, aynı konudaki rivayetlerden doğru kabul ettiğini "daha sahih", "daha sabit", "daha meşhur" gibi ibarelerle ifade eder. Güvenilir bulmadığı rivayetleri de "iddi-adır", "bâtıldır", "cahil sözüdür", "sabit değildir", "hatadır", "vehimdir" gibi ifadelerle cerh eder. Doğruluğu hakkında kesin bir kanaate sahip olmadığı rivayetlerin sonuna da "Allahu a'lem" ibaresini koyar ki bu yönüyle diğer klasik İslâm tarihçilerinden meselâ Taberî'nin metodundan ayrılır. Taberî, haberleri kronolojik olarak vermek istemesinin tabii sonucu olarak farklı ve zıt rivayetleri konuyu tamamlamak için eserine almayı tercih etmiştir. Belâzürî ise bütün tarihçiler tarafından kabul edilmiş olan rivayetlere öncelik vermiş, bunu yaparken de muhtelif senedleri zikretmeksizin râvilerin ittifak ettiğini gösteren "kâlu" (deditler ki) ifadesini kullanmış, daha sonra aynı konuda bulabildiği farklı rivayetleri senedleriyle birlikte yazmıştır. Bu husus Belâzürî'nin metodunun anlaşılması bakımından son derece önemlidir. Taberî'nin, rivayetlerinde Irak mektebine daha fazla yer vermiş olmasına karşılık Belâzürî ilk devir İslâm tarihine ve fetihlere ait rivayetlerde genellikle Medine ekolüne dayanmış, mahallî rivayetlere de çok ehemmiyet vermiştir. Bütün bunlar onun tenkitçi bir metot ve zihniyete sahip olduğunu göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Ensâb*, III (nşr. Abdülazîz ed-Dürî), nâşirin mukaddimesi; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 216; Sezgin, *GAS*, I, 320-321; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş ft neş'etti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1960, s. 49-50; a.mlf., "Kütübü'l-ensâb ve târihu'l-Cezireti'l-'Arabiyye", *Dirâsâtü târihi'l-Cezireti'l-'Arabiyye*, Riyad 1979, I, 137-141; M. Cäsım el-Meşhedânî, *Mevâridü'l-Belâzürî 'ani'l-üsreti'l-Ümeviyye ft Ensâbi'l-eşrâf*, I-II, Mekke 1407/1986; Muhammed Hamidullah, "Le Livre de généalogies d'al-Balâdhurî", *BEÖ*, XIV (1952-54), s. 197-211; Meir M. Bravmann, "On Reading al-Balâdhurî's *Ansâb al-Aşraf*", a Contribution to Arabic Lexicography", *Isl*, XLII/1 (1965), s. 58-70, 238-246; Khalil Athamina, "The Sources of al-Balâdhurî's *Ansâb al-Aşraf*", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, V, Jerusalem 1984, s. 237-262; C. H. Becker, "Belâzürî", *IA*, II, 467-468; a.mlf. — [F. Rosenthal], "al-Balâdhurî", *EJ*² (İng.), I, 971-972; C. E. Bosworth, "Balâdhurî", *EIr*, III, 570-571.

MUSTAFA FAYDA

ENSAR

(الأنصار)

**Hız. Peygamber'e
ve muhacirlere yardımcı olan
Medineli müslümanlar.**

Ensâr kelimesi, "yardım etmek" anlamındaki **nasr** kökünden türeyen **nasîr** veya **nâsir** sıfatının çoğulu olup ism-i mensûbu **ensârî**dir. İslâm literatüründe ensar, Hız. Peygamber'i ve muhacirleri yurtlarında barındırmak ve korumak suretiyle onlara büyük yardımda bulunan Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Yesribli (Medineli) müslümanlar için kullanılmıştır. Enes b. Mâlik'in belirttiğine göre bu isim ilk defa Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır (Buhârî, "Menâkıbü'l-ensâr", 1). Ensar bu anlamıyla Kur'an'da iki âyetle (et-Tevbe 9/100, 117) muhacirlerle birlikte geçmekte ve Allah'ın her iki topluluktan da hoşnut olduğu belirtilmektedir. Ayrıca Haşr sûresinin 9. âyetiyle Enfâl sûresinin 72 ve 74. âyetlerinde ensar kelimesi zikredilmemekle birlikte Hız. Peygamber'e ve muhacirlere yaptıkları hizmetler, gösterdikleri fedakârlıklar belirtilerek kendileri övülmüştür. Öte yandan muhacir veya ensar ayırımı yapmaksızın genel olarak Resûl-i Ekrem'in ashabından övgüyle söz eden âyetlerin ashabın bir bölümünü teşkil eden ensarla da ilgili olduğuna işaret etmek gerekir (meselâ bk. el-Bakara 2/218; Âl-i İmrân 3/169-174; el-A'râf 7/157; el-Enfâl 8/26, 64; et-Tevbe 9/88-89; el-Feth 48/18-19, 29).

Ensarın mensup olduğu, Kahtânîler'in Ezd kolundan gelen Evs ve Hazrec kabileleri, dedeleri Sa'lebe b. Amr dönemin-

de muhtemelen milâdî II veya III. yüzyıllarda Yemen'deki arım* selinden sonra Yesrib'e göç etmişler, uzun süre Yesrib'deki yahudilerin siyasi ve iktisadi baskısına mâruz kalmışlardır. Suriye taraflarına yerleşen akrabaları Gassânîler'in de yardımıyla ancak VI. yüzyılın ortalarında şehrin idaresinde söz sahibi olabilmişlerdir. Câhiliye döneminde sürekli savaş halinde bulunan iki kardeş kabile arasındaki en son mücadele uzun süre devam eden Buâs Harbi'dir.

Hız. Peygamber, nübüvvetin on birinci yılının (620) hac mevsiminde Akabe'de karşılaştığı Hazrec kabilesinden altı kişiyi İslâmiyet'e davet etti. Müslümanlığı hemen kabul eden bu kişiler yeni dinlerini Medine'de yaymak için harekete geçtiler ve bu sayede birçok kişi müslüman oldu. Ertesi yıl yine hac mevsiminde onu Hazrec ikisi Evs kabilesinden olmak üzere on iki kişilik bir heyet Mekke'ye gelerek Hız. Peygamber'le yeni bir görüşme yaptı. İslâm tarihinde Birinci Akabe Biatı adıyla anılan bu toplantıdan bir yıl sonra yetmiş beş Medineli'nin katılımıyla yapılan İkinci Akabe Biatı'nda Hız. Peygamber'in yanında sadece amcası Abbas bulunuyordu. Medineliler Resûlullah'ı şehirlerine davet ettiler. Abbas burada yaptığı konuşmada, bu hicretin gerçekleşmesi halinde onların ağır bir düşman baskısına mâruz kalacaklarını hatırlatarak gevşeklik göstereceklerse şimdiden bu davetten vazgeçmeleri hususunda kendilerini uyardı. Bunun üzerine Medineliler Hız. Muhammed'i canlarını, mallarını ve ailelerini korudukları gibi koruyacaklarına, kendisine itaat edeceklerine ve her türlü yardım yapacaklarına, hiç kimseden çekinmeden hak yolda yürüyeceklerine dair ant içip ona biat ettiler (bk. AKABE BİATLARI). Bu biatlar sonunda Hız. Peygamber Mekke'li müslümanlara Medine'ye hicret edebileceklerini bildirdi. Onlar da bu emre uyarak Mekke'yi terketmeye başladılar; daha sonra Resûl-i Ekrem de Ebû Bekir'le birlikte Medine'ye hicret etti.

Hız. Peygamber, hicretten hemen sonra gerçekleştirdiği kardeşlik akdi merasiminde her Mekke'li'yi bir Medineli ile kardeş ilân etti (bk. MUÂHÂT). Böylece bütün varlıklarını Mekke'de bırakıp gelen muhacirlere büyük ölçüde maddî ve mânevî destek sağlanmış oldu. Medineli müslümanlar muhacirleri öz kardeşleri gibi kabul ettiler ve ellerindeki her imkânı onlarla paylaşmak istediler. Bu arada yardımlarını, muhacirleri kendi

hurmalkılarına ve evlerine ortak etme noktasına kadar götürmek istemişlerse de Resûlullah'ın mülkiyet ortaklığına râzı olmaması üzerine muhacirler ensara ait hurmalıklarda çalışarak emeklerine karşılık mahsulden pay almışlardır. Ayrıca başlangıçta kardeşler arasında miras câri iken Bedir Gazvesi'nden sonra nâzil olan Enfâl sûresinin 75. âyetiyle bu uygulamaya son verildi. İnsanlık tarihinde benzeri görülmeyen bu İslâm kardeşliği Kur'an-ı Kerim'de şu âyetle dile getirilmektedir: "İman edip hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad edenlerle bunları barındırıp yardım elini uzatanlar, işte onlar birbirlerinin gerçek dostlarıdır" (el-Enfâl 8/72). Ensar-muhacir dayanışması sonucunda Hız. Peygamber'in Medine'de kurduğu çarşıda ticarî hayat canlanmış ve Medineliler yahudilerin iktisadî hâkimiyetinden kurtulmuşlardır.

Kaynaklarda ensarın Hız. Peygamber'e ve muhacirlere gösterdikleri yakın ilgi ve sevgiyi gösteren pek çok olay nakledilir. Özellikle hicret sırasında Medineliler'in Resûlullah'ı ve diğer muhacirleri heyecanlı bekleyişleriyle başlayıp ardından devam eden son derece duygulu ve etkileyici olaylar yaşanmıştır. Hicretten sonra Hız. Peygamber'in Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin evinde kaldığı süre içinde ensarın çeşitli kollarına mensup aileler ona sırayla yemek getirmiş ve hediyeler sunmuşlardır. Bu yiyeceklerin pek azıyla yetinen Resûl-i Ekrem geri kalanını da yoksul muhacirlere dağıtmış veya onları evine çağırarak kendi sofrasında ağırlamıştır. Ensardan Ümmü Süleym'in, dokuz on yaşlarındaki oğlu Enes'i Hız. Peygamber'in huzuruna getirip ensar kadınlarının ona sundukları hediyelerle övündüklerini, kendisinin ise oğlunu hizmetine sunmaktan başka ikramda bulunma imkânı olmadığını söylemesi, ensarın Hız. Peygamber'e ve onun şahsında bütün muhacirlere karşı nasıl bir ilgi, yardım ve destek yarışına girdiklerini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Kur'an-ı Kerim'de ensarın bu fedakârlığı şöyle belirtilmiştir: "Daha önceden Medine'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları öz canlarına tercih ederler" (el-Haşr 59/9).

Ensar Akabe'de Hız. Peygamber'e verdiği sözü tutarak onu her türlü tehli-